

Opinions of mothers regarding the communication styles of mothers of children with autism spectrum disorders

Annelerin otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarıyla kurdukları iletişim biçimlerine ilişkin görüşleri¹

Burcu Aktaş²

İlknur Çifci Tekinarslan³

Abstract

The aim of this study is to determine the opinions of the mothers of children with Autism Spectrum Disorder (ASD), which can interact with their children. Phenomenology design, a qualitative research model was used in the study. Research data were collected by obtaining information regarding demographic aspects and by using a 15-item semi-structured interview form designed to identify views of mothers with children with Autism Spectrum Disorder (ASD) on their communication styles with their children. 9 mothers with children with Autism Spectrum Disorder (ASD) between the ages of 4-6 participated in the study. The data were analyzed using the content analysis method. Findings of this study showed that children with Autism Spectrum Disorders (ASD) expressed gestures, facial expressions, pointing and verbally but they have difficulty expressing themselves. Additionally found that if they aren't express themselves, exhibit problem behaviors. Mothers who have children with Autism Spectrum Disorder (ASD), prefer to verbal communication but they have difficulty. Also they organized their communicative behaviors according to the characteristics of their children. The data obtained from the survey results were discussed based on the literature.

Özet

Bu araştırmanın amacı, annelerin Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan çocukları ile kurdukları iletişim biçimlerine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim desenine yer verilmiştir. Araştırma verileri; demografik bilgiler ve annelerin Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan çocukları ile iletişim biçimlerine ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik 15 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 4-6 yaş arasında Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan çocuğa sahip 9 anne oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda, Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan çocukların kendilerini jest, mimik ve sözel olarak ifade ettikleri ve kendilerini ifade ederken zorlandıkları, ifade edemedikleri durumlarda çeşitli problem davranışlar sergiledikleri bulgulanmıştır. Annelerin ise Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan çocukları ile iletişim kurarken sözel ifadeler tercih ettikleri, çocukları ile iletişim kurarken çeşitli güçlükler yaşadıkları, kendi iletişimsel davranışlarını çocuklarının özelliklerine göre düzenledikleri ve çoğunlukla ev ortamında iletişim kurmayı tercih ettikleri bulgulanmıştır.

¹ Bu araştırma "Özel Eğitimde Öğretmen Eğitimi, Mesleki Eğitim ve Spor" (Elmis 2016) kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Research Assist., Abant İzzet Baysal University, Faculty of Education, burcuaktas@ibu.edu.tr

³ Associate Prof. Dr., Abant İzzet Baysal University, Faculty of Education, cifci_i@ibu.edu.tr

Keywords: Autism Spectrum Disorder; **Anahtar Kelimeler:** Otizm Spektrum Communication; Mother-Child Interaction. Bozukluğu; İletişim; Anne – Çocuk Etkileşimi.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

1. Giriş

Çevre ile etkileşimin en yoğun olduğu dönemlerden biri olan erken çocukluk dönemi çocukların gelişimi açısından son derece önemlidir. Çocukların bu dönemde birincil bakıcılarıyla ve çevreyle olan etkileşimleri onların gelecekteki gelişimsel davranışlarının belirleyicisidir (Diken ve Diken, 2008; Topbaş ve Diken, 2009; Baykal, 2011; Büyüктаşkapu, 2012; Turan, 2012; Yalçın, 2013). Bronfenbrenner (1979, s. 18-22) çocuk ve çevre arasında iki yönlü bir ilişki olduğunu, çocukların en yakınındaki kişilerle olan etkileşimlerinin onların, sosyal, bilişsel, duygusal ve dil gelişimlerini etkilediğini vurgulamıştır.

Çocukların bebeklik dönemindeki ilk etkileşimsel deneyimleri anneleri ile gerçekleşmektedir (Ceber, 1998, s. 15; Töret, Özdemir ve Özkubat, 2015, s. 2). Annelerin çocuklarıyla konuşma, cevap verme ve soru sorma sıklıkları (Erdoğan, Şimşek-Bekir ve Aras, 2005), çocuklarının tepkilerine karşı duyarlı bir gözlemci olmaları (Patterson, Elder, Gulsrud ve Kasari, 2014), çocuğun gereksinimlerini belirten davranışsal ipuçlarını doğru değerlendirmeleri ve çocuklarının davranışlarına uygun tepkiler vermeleri anne-çocuk arasında kaliteli bir ilişki kurulması açısından önemlidir (Küçük, Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2001, s. 62-65). Annelerin çocukları ile olan etkileşimlerinde, yönlendirici, başarı odaklı, hoşgörülü, yanıtlayıcı olmaları, çocuklarının farklı gelişimsel özelliklerini desteklemektedir (Mahoney ve Powell, 1988, s. 82; Diken, Topbaş ve Diken, 2009, s. 42). Annelerin çocuklarının dilsel davranışlarına ilişkin duyarlı ve yanıtlayıcı olmaları onların; çocuklarıyla etkileşimlerinde sıra aldıkları, çocuklarına yanıt vermesi için zaman ve fırsat sundukları, basit ve anlaşılır yönergeler verdikleri, sözel pekiştiriciler kullandıkları ve çocuklarının sözel ifadelerini genişlettikleri anlamına gelmektedir (Mahoney ve Powell, 1988, s. 82-85; Diken, Topbaş ve Diken, 2009, s. 42).

Yapılan araştırmalar anne ve çocuk etkileşiminin çocuğun dil gelişimi üzerinde son derece etkili olduğunu göstermektedir (Patterson, Elder, Gulsrud ve Kasari, 2014; Scott, 2008; Fewell ve Deutscher, 2002; 2004; Westerlund ve Lagerberg, 2008; Paavola, 2006). Scott (2008), 23 anne-çocuk çifti ile yapmış olduğu çalışmada, anne-çocuk etkileşimlerinin çocuğun dil gelişimi üzerinde son derece etkili olduğunu, çocuklarıyla daha fazla ve çocuklarının ilgilerine göre etkileşim kuran, çocuklarının davranışlarını takip eden annelerin çocuklarının, annelerine daha fazla olumlu yanıt verdikleri ve iletişim becerilerinin daha gelişmiş olduğunu belirtmiştir. Fewell ve Deutscher (2002), düşük doğum ağırlığına sahip 543 çocukla yaptıkları çalışmada, annelerin özellikle yanıt verme düzeylerinin çocuklarının sözel zekâlarını ve sonraki dönemlerde okuma becerilerini geliştirdiğini belirtmişlerdir. Paavola (2006), annelerin çocuklarıyla etkileşim oluşturacak fırsatlar yaratmaları ve çocuklarının iletişimsel davranışlarına yanıtlar vermelerinin çocuklarının dil gelişimlerine olumlu etkilerinin olduğunu, ancak çocukların dil gelişimindeki bireysel farklılıkların annelerin dil becerilerini geliştirmeye olan etkisini önemli ölçüde maskeleyebileceğini belirtmiştir.

Anne ve çocuk, etkileşimin niteliğini karşılıklı olarak belirlemektedir (Diken, Topbaş ve Diken, 2009, s. 43; Diken, 2012, s. 298). Erken dönemde bebeklerinannelerini tanımaları, annelerine tepki vermeleri, mimik ve jestlerini kullanmaları, çevrelerindeki uyaranlara tepki vermeleri annelerinin tepkilerini ve davranışlarını etkilemektedir (Ceber, 1998, s. 15-16; Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000, s. 48). Bunlara ek olarak çocukların gelişimsel açıdan risk altında olmaları ya da yetersizliklerinin olması annelerin bebekleriyle olan etkileşimlerini farklılaştırabilmektedir (Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000, s. 48; Turan, 2012, s. 292). Genel olarak yapılan araştırmalara bakıldığında normal gelişim gösteren ve özel gereksinimli çocuk annelerinin, çocuklarıyla etkileşimlerinin farklılaştığı görülmektedir. Normal gelişim gösteren çocukların anneleri ile karşılaştırıldığında özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin, etkileşim başlatma, etkileşim sürdürme

ve etkileşimli oyun oynama, duyarlı olma, sözel övgü kullanma, tepki verme, çocuğun ilgilerine uygun oyuncak seçme, yanıtlayıcı olma, sıra alma, genişletme ve model olma davranışlarını daha az gerçekleştirdikleri, tepkisiz kalma, olumsuz tepki verme, ısrar etme davranışlarını daha fazla sergiledikleri ve yönlendirici oldukları ilgili araştırmalarda belirtilmiştir (Cunningham, Reular, Blackwell ve Deck, 1981; Mahoney ve Robenalt, 1986; Ceber, 1998; Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000; Kim ve Mahoney, 2004; Diken, 2009; Baykal, 2011). Ayrıca anne-çocuk etkileşimlerinin, yetersizlik türü, derecesi (Diken, 2012) ve çocuğun yaşına göre (Mahoney, Powell ve Finger, 1986) farklılaştığı da belirtilmektedir.

Yetersizlik türleri içerisinde Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan çocuğa sahip olmanın, aileleri ve aile-çocuk etkileşimlerini olumsuz etkilediği bilinmektedir (Tekin-İftar ve Kutlu, 2013, s. 523; Ceyhun, Özdemir, Töret ve Özkubat, 2015). OSB, erken gelişim döneminde ortaya çıkan, çoklu bağlamlarda sosyal etkileşim ve sosyal iletişimde sınırlılıklar, sınırlı ilgi alanları, etkinlikler veya davranışlarda sınırlılıklar ve tekrarlayıcı davranışlar ile tanımlanan zihinsel yetersizlik ve gelişimsel gecikmeler ile açıklanamayan nöro-gelişimsel bir bozukluktur (DSM-V, 2013). OSB'li çocukların iletişimsel davranışlarındaki sınırlılıklar, bağlam dışı konuşma, ekolali, kelime ve cümlelerin kısaltılması, sıradışı ve aynı tonda konuşma (Kanner, 1943; Rosenberg, Westling ve McLeskey, 2008) gibi kendilerine özgü dil özellikleri aileleri ile karşılıklı etkileşimlerini olumsuz etkilemektedir (Üstüner-Top, 2009; Meirsschaut, Roeyers ve Warreyn, 2010; Wan, Green, Elsabbagh, Johnson, Charman ve Plummer, 2012; Karst ve Vaughan Van Hecke, 2012). OSB olan çocuğa sahip aileler ile yapılan araştırmalar incelendiğinde, ailelerin çocukları ile olan oyun etkileşimlerinin kısa süreli olduğu, çocuklarının kendileri ile olan oyun etkileşimlerinin niteliğinin ise düşük düzeyde olduğunu düşündükleri (Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu ve Özkubat, 2014), etkileşimi sürdürme ve çocuklarını etkinliğe katmada daha az etkili oldukları (Ceyhun, Özdemir, Töret ve Özkubat, 2015), etkileşimler esnasında annelerin genellikle yönlendirici oldukları, daha fazla yönerge verdikleri ve fiziksel temas kurdukları (Doussard-Roosevelt, Joe, Bazhenova ve Porges, 2003; Freeman ve Kasari, 2013; Doğan ve ark., 2016), duygusal ifade edici olma ve yanıtlayıcı etkileşim davranışlarının düşük düzeyde olduğu (Diken, 2012; Töret, Özdemir ve Özkubat, 2015), ebeveynlerin etkinliklerden daha az keyif aldıkları ve daha fazla sözel pekiştireç kullandıkları (Diken, 2009; Ceyhun, Özdemir, Töret ve Özkubat, 2015) belirlenmiştir.

Türkiye'de OSB'li çocuklar ve aileleri ile ilgili olarak; Diken (2009; 2012), Diken ve Mahoney (2013), Töret, Özdemir ve Özkubat (2015), anne çocuk etkileşimlerini derecelendirme ölçeklerine (Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV; Diken, 2009), Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği- Türkçe Versiyonu (ÇDDÖ-TV; Diken, 2009)) dayalı olarak değerlendirmişlerdir. Yine Ceyhun, Özdemir, Töret ve Özkubat (2015), normal gelişim gösteren ve OSB olan çocuklar ile ebeveynlerinin etkileşimsel davranışlarını derecelendirme ölçeklerine (Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV; Diken, 2009), Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (ÇDDÖ-TV; Diken, 2009)) dayalı olarak karşılaştırmışlardır. Doğan ve arkadaşları (2016), OSB olan ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerin çocukları ile etkileşimleri sırasında sergiledikleri etkileşimsel davranışları karşılaştırmışlardır. Bu çalışmada anne-çocuk etkileşimleri video ile kayıt edilerek beş kategori altında incelenmiştir. Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu ve Özkubat (2014), annelerin çocuklarının günlük yaşam özellikleri, oyun etkileşimleri, problem davranışlar ve iletişim stillerine ilişkin görüşlerini, Arslan (2013), OSB'li çocukların 0-2 yaş döneminde gösterdikleri belirtilere ilişkin annelerin görüşlerini, Töret, Özdemir, Selimoğlu ve Özkubat (2014) otizmin tanımı ve nedenlerine ilişkin annelerin görüşlerini yarı-yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla incelemişlerdir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında, OSB'li çocuğa sahip annelerin çocuklarının iletişim becerilerine ilişkin görüşlerinin incelendiği tek bir (Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu ve Özkubat, 2014) yurt içi çalışmaya rastlanmıştır. Çocukların gelişimsel davranışlarının belirleyicisi olan ve çevre ile etkileşimin en yoğun olduğu erken çocukluk döneminde, OSB'li çocukların ilk iletişim ortakları olan anneleri ile iletişimsel davranışlarının niteliğinin belirlenmesi önemlidir. Annelerin OSB'li çocuklarıyla olan etkileşim sürecine ilişkin güçlü ve zayıf yanlarını belirlemeyi hedefleyen bu

çalışmanın sonuçlarının, aile katılımını gerektiren aile merkezli müdahale uygulamalarına yön verebileceği düşünülmekte, bu açıdanda araştırmanın yapılması önemli görülmektedir.

1.1. Amaç

Bu araştırmanın temel amacı, annelerin OSB olan çocukları ile iletişim biçimlerinin anne görüşlerine dayalı olarak belirlenmesidir.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

OSB olan çocuğa sahip annelerin çocukları ile iletişim biçimlerinin anne görüşlerine dayalı olarak belirlenmesini inceleyen bu çalışmada nitel araştırma modellerinden olgubilim (phenomenology) desenine yer verilmiştir. Olgubilim deseni, farkında olunan ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olgulara odaklanmaktadır (Brantlinger, Jimenez, Klinger, Pugach ve Richardson, 2005; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırma verileri, esnek olması, ek açıklamalara olanak sağlaması ve derinlemesine bilgi edinmek amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşme yöntemi ile toplanmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezine devam eden OSB olan çocuğa sahip 9 anne oluşturmaktadır. Araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yer verilmiştir. Araştırmaya katılan annelerin çocuklarının; a) OSB tanısı almış olmaları, b) 4-6 yaş aralığında olmaları, annelerin ise a) çalışmaya katılmaya gönüllü olmaları araştırmaya katılım için ölçüt olarak belirlenmiştir. Anne ve çocuklara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır. Araştırmada tüm katılımcılar için kod adı kullanılmıştır.

Tablo 1. Anne ve çocuk katılımcılara ait demografik bilgiler.

Katılımcı Anneler			Katılımcı Çocuklar			
Adı	Yaşı	Eğitim durumu	Adı	Yaşı	Tanı Aldığı Yaş	Eğitime Başladığı Yaş
A1	30	Yüksek lisans	A1a	4	2	3.5
A2	40	Lise	A2a	6	3	3
A3	33	Üniversite	A3a	4	2.5	2.5
A4	34	Ortaokul	A4a	4	3	3
A5	31	Ortaokul	A5a	5	2	2
A6	30	Lise	A6a	6	3.5	3.5
A7	32	İlkokul	A7a	6	4.5	4.5
A8	33	İlkokul	A8a	6	4	4
A9	31	İlkokul	A9a	4	3	3

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada annelerin OSB’li çocukları ile iletişim biçimlerine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme soruları, araştırmacılar tarafından yapılan alanyazın taraması doğrultusunda belirlenmiş ve sorular ile ilgili alan uzmanından uzman görüşü alınmıştır. Görüşme formu, demografik bilgiler ve annelerin OSB’li çocukları ile

iletişim biçimlerine ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik 15 sorudan oluşmaktadır. Görüşme formunda yer alan sorular Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Görüşme soruları.

Demografik bilgiler	
Annenin	Çocuğun
Adı-Soyadı	Adı-Soyadı
Yaşı	Yaşı
Eğitim Durumu	Tanı aldığı yaş Eğitime başlama yaşı
Görüşme Soruları	
1. Çocuğunuz kendisini size, ailenin diğer üyelerine ve tanımadığı kişilere karşı nasıl ifade eder?	
2. Çocuğunuz kendini ifade etmede ne gibi güçlükler yaşar?	
3. Çocuğunuz kendini ifade edemediğinde neler yapar?	
4. Siz çocuğunuzla nasıl iletişim kurarsınız?	
5. Çocuğunuzla iletişim kurarken ne gibi güçlükler yaşarsınız?	
6. Çocuğunuzla iletişim kurarken nelere dikkat edersiniz?	
7. En çok hangi ortam ve durumlarda birbirinizle konuşursunuz?	
8. Çocuğunuz konuşmak istemediğinde ya da daha fazla konuşmasını istediğinizde neler yaparsınız?	

2.4. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada veriler, nitel veri toplama yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma verileri, katılımcılara ulaşılabilirlik açısından Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde çalışan özel eğitim öğretmeni tarafından 2015-2016 eğitim-öğretim yılında toplanmıştır. Veriler toplanmadan önce özel eğitim öğretmeni, araştırmanın amacı, görüşme soruları ve araştırma süreci hakkında bilgilendirilmiştir. Özel eğitim öğretmeni katılımcı ölçütlerine uyan bir anne ile pilot çalışma niteliğinde ön görüşme gerçekleştirmiştir. Yapılan ön görüşme sonucuna göre, özel eğitim öğretmenin araştırma verilerini toplayabilecek nitelikte olduğuna karar verilmiş ve araştırma sorularına son şekli verilmiştir.

Annelerle yapılan görüşmeler rehabilitasyon merkezinin bireysel eğitim sınıflarında birebir olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesinde annelere araştırmanın konusu, amacı hakkında bilgi verilmiştir. Annelere görüşmelerin ses kayıt cihazıyla kaydedileceği ve kayıtların sadece araştırmacı tarafından dinleneceği, araştırma sonuçlarının bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacağı, çocukları ve kendilerine ait olan kişisel bilgilerinin araştırmada gizli tutulacağı, kendileri ve çocukları için kod isimler kullanılacağı belirtilmiştir. Görüşmeler esnasında annelere demografik bilgiler ve çocukları ile iletişim biçimlerine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla 15 soru sorulmuştur.

2.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada iç (kuramsal) geçerliği sağlamak için görüşme soruları, görüşmelerden elde edilen veriler ve verilerin yorumuna ilişkin uzman görüşü alınmış, araştırmacı yorumları katılımcı yorumları ile desteklenerek sunulmuştur. Araştırmanın iç güvenilirliğini sağlamak için ise tutarlılık incelemesi yapılmıştır. Katılımcılardan elde edilen verilerin çözümlenmesi, oluşturulan çözümlerinin kodlanması, temaların oluşturulması ve yorumlanması iki farklı araştırmacı tarafından bağımsız olarak gerçekleştirilerek tutarlılığı kontrol edilmiştir. gerçekleştirilmiştir. Yapılan çözümlerinin, oluşturulan kod ve temaların ve elde edilen sonuçlar ile veriler arasında kurulan ilişkinin tutarlı olduğu belirlenmiştir.

2.6. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. İçerik analizi yapılırken öncelikle elde edilen veriler kavramsallaştırılmakta, daha sonra veriler ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir şekilde organize edilmekte ve son olarak verileri açıklayan temalar belirlenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2000).

Araştırma katılımcıları ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, üzerlerinde hiçbir değişiklik yapılmadan duyulduğu şekliyle yazıya dökülerek çözümlenmiştir. Elde edilen dökümler alan uzmanı bir başka araştırmacı tarafından incelenerek tutarlılığına bakılmıştır. Oluşturulan çözümler iki farklı araştırmacı tarafından bağımsız olarak kodlanmıştır. Ortaya çıkan kodlar tekrar incelenmiş ve kod listesi oluşturulmuştur. Aynı zamanda kodları destekleyecek alıntılar da belirlenmiştir. Sonrasında oluşturulan bu kodlar temalar altında gruplanmıştır. Son olarak elde edilen kod ve alıntılar temalar altında yorumlanmıştır.

3. Bulgular

Annelerin OSB'li çocukları ile iletişim biçimlerine ilişkin görüşlerinin incelendiği bu araştırmada elde edilen bulgular iki ana tema altında toplanmıştır. Bunlardan ilki OSB'li çocukların iletişim biçimleri, ikinci tema ise annelerin çocuklarıyla iletişim biçimleridir. OSB'li çocukların iletişim biçimleri teması üç alt tema içinde detaylandırılmıştır.

OSB'li çocukların kendini ifade etme biçimleri

OSB'li çocuğa sahip anneler ile yapılan görüşmelerden elde edilen nitel verilerin ilk bulgusu çocuğun kendini ifade etme biçimidir. Bu bulgu değerlendirildiğinde çocukların konuşarak, konuşma ve işaret ederek, konuşmadan sadece jest, mimik ve işaretlerle kendilerini ifade ettikleri belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan annelerden 4'ü çocuklarının kendilerini konuşma yoluyla ifade ettiklerini, konuşma yoluyla ifade eden OSB'li çocukların 2'nin konuşmanın yanı sıra işaretler yoluyla da kendilerini ifade ettikleri belirtmiştir. Çocuğunun kendini ifade etme şeklini (A3) "Kendini yavaş yavaş konuşarak veya işaret diliyle ifade eder." olarak belirtmiştir.

OSB'li çocukların kendilerini ifade etme yollarından bir diğeri ise **jest, mimik ve işaretlerle ifade** etmedir. Araştırmaya katılan annelerden 3 tanesi çocuklarının kendilerini işaretlerle ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Annelerden A2, 'El kol hareketleriyle, ellerimden tutarak gerektiğinde bu şekilde ifade eder kendisini.', A6, 'En çok hareketleriyle ifade eder kendisini.' ifadeleriyle çocuklarının işaretlerle kendilerini ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Annelerden A4 'Bağırarak.', A9, 'Ellerini çırparak, sallanarak.' ifadeleri ile çocuklarının diğer çocuklardan farklı olarak kendilerini ifade etmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir.

OSB'li çocukların kendilerini ifade ederken yaşadıkları güçlükler

Araştırmanın ikinci bulgusuna yönelik olarak elde edilen tema OSB'li çocuklarda ifade edici dil becerilerdeki yetersizliktir. Araştırmaya katılan annelerin tamamı çocuklarının kendilerini ifade ederken uygun bir şekilde konuşamadıklarını belirtmişlerdir. Annelerden ikisi çocuklarını konuştuklarını ancak ifade edici dil becerilerindeki yetersizliği gramer kullanımdaki yetersizlikle ve konuşmanın akıcılığındaki güçlüklerle nitelendirmiştir. Annelerden A9, 'Konuşurken genelde ıı konuşmak istediğinde gırtlığından ses çıkartıyor.', A4, 'Kendini ifade edemiyor.', A3, 'Konuşma güçlüğü.', A1, 'Gramer olarak güçlük çekiyor. Yani belki söyleyeceği şey belli ama onu kelimelere dökmesi çok zor olabiliyor.' ifadeleriyle çocuklarının konuşma güçlüğü yaşadıklarını belirtmişlerdir.

OSB'li çocukların kendilerini ifade edemediklerinde gösterdikleri davranışlar

Araştırmanın ya katılan annelerin çoğunluğu OSB olan çocuklarının kendilerini ifade edemedikleri zaman **problem davranışlar** sergilediklerini belirtmişlerdir. Bu problem davranışlar; 1.fiziksel zarar verme, 1a.kendisine zarar verme, 1b.çevreye zarar verme ve 2.sözel zarar vermedir. Annelerden A4, 'Bağırır, kızar, etrafa, bize vurur.', A7, 'Kendisini ifade edemediğinde ağlar, sinirlenir bazen de kendini yere atar.', A8, 'Kızar, ağlar, hırçınlaşır.' ifadeleri ile çocuklarının sergiledikleri problem davranışları belirtmişlerdir. Annelerden yalnızca A1, 'İşaret gösteriyor. Yani yüz ifadesi ile beraber bir şeyler aktarmaya çalışıyor.' çocuğunun kendisini ifade edemediğinde gösterdiği davranışa ilişkin farklı bir görüş belirtmiştir.

Annelerin OSB'li çocukları ile iletişim biçimleri teması ise beş alt tema içinde detaylandırılmıştır.

OSB'li çocuğa sahip annelerin çocukları ile iletişim kurma biçimleri

Araştırmaya katılan annelerin neredeyse tamamı çocuklarıyla konuşarak iletişim kurduklarını belirtmişlerdir. OSB çocukları konuşmalar bile çocuklarıyla konuşmayı tercih etmeleri istendik bir etkileşim davranışı olarak değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan annelerden A1, 'Konuşuyorum, anlatmaya çalışıyorum her şeyi anlamazsa tekrar ediyorum.', A2, 'Normal bir çocuk varmış gibi konuşuyorum beni anlasın ya da anlamasın.', A5 'Konuşarak.' Çocukları ile iletişim kurma biçimlerine ilişkin görüşlerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan annelerden A7, 'Bir şey istediği zaman hemen onu tahmin ediyorum.' ve A9, 'Onun ne istediğini anlayarak.' diğer annelerden farklı olarak çocuklarının hareketlerine ilişkin çıkarımlarda bulduklarını ve bu çıkarımları tekrar ederek iletişim kurduklarını belirtmişlerdir.

OSB'li çocuğa sahip annelerin çocukları ile iletişim kurarken yaşadıkları güçlükler

Araştırmaya katılan annelerin OSB olan çocukları ile iletişim kurarken **karşılıklı olarak konuşulması anlama** ve **çocuklarının dikkat eksikliği** konularında güçlükler yaşadıkları belirlenmiştir. Annelerden A1, 'Bazen dikkat eksikliği, yani bazen beni dinlemek istemiyor.', A2, 'İletişim kurarken beni anlamadığında ya da ben onu anlamadığımda zorlanıyoruz.', A4, 'Bizi anlamak istemiyor, dinlemek istemiyor.' İfadeleri ile çocukları ile iletişim kurarken yaşadıkları güçlükleri belirtmişlerdir.

OSB'li çocuğa sahip annelerin çocukları ile iletişim kurarken dikkat ettikleri noktalar

Araştırma sürecinde elde edilen veriler OSB'li çocuğa sahip annelerin çocukları ile iletişim kurarken **sözlü iletişim davranışlarını/kendi iletişimsel davranışlarını** çocuklarının özelliklerine göre düzenledikleri yönündedir. Araştırmaya katılan annelerden 3 tanesi ses tonlarına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Annelerden A1, 'Çok fazla ses tonu yükseltmemeye çalışıyorum çünkü bazen sinirlenebiliyor.' ve A2, 'Çocuğumla konuşurken ses tonumu yükseltmiyorum çünkü gürültüden rahatsız olduğumu biliyorum.' Çocukları rahatsız olduğu için ses tonlarını yükseltmediklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan 2 anne çocuğu ile konuşurken göz kontağı kurmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. 2 anne ise çocuklarına soru sorduklarını belirtmiştir. Annelerden A4, 'Karşıma alıp direk gözlerinin içine bakıp öyle konuşuyorum.' ve A6, 'Onunla aynı hizaya gelip ona ne istediğini sürekli sorarak konuşuyorum.' diye görüş belirtmişlerdir. Annelerin çocukları ile iletişim kurarken yukarıda belirtilenlerden farklı olarak basit ve anlaşılır kelimeler kullandıkları, kelimeleri vurgulayarak telaffuz ettikleri, çocuklarına cevap vermeleri için fırsat verdikleri ve kelimelerin doğru telaffuzu için tekrar yaptıkları da araştırma bulguları arasındadır.

OSB’li çocuğa sahip annelerin çocukları ile en fazla iletişim kurdukları ortam ve durumlar

Araştırmaya katılan annelerin çocukları ile en fazla iletişim kurdukları ortam ve durumlara ilişkin görüşleri **ev içi** ve **ev dışı** olmak üzere iki tema altında toplanmıştır. Araştırmaya katılan annelerden 4 tanesi çocukları ile en fazla ev ortamında ve baş başa kaldıklarında iletişim kurduklarını belirtmişlerdir. Annelerden A4, ‘Ev sakinken çünkü kalabalık olunca dikkati dağılıyor.’, A8, ‘Sakinken, evde baş başayken.’ Olarak görüşlerini belirtmişlerdir. Ayrıca 1 anne, ev ortamında yemek yerken veya çocuğunun sevdiği etkinlikleri yaparken daha fazla konuştuklarını belirtmiştir. Annelerden 3 tanesi çocukları ile ev dışında, sakin ortamlarda ve park vb. ortamlarda daha fazla iletişim kurduklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan annelerden 2 tanesi diğer annelerden farklı olarak her ortam ve her durumda çocukları ile iletişim kurduklarını belirtmişlerdir.

OSB’li çocuğa sahip annelerin çocuklarını daha fazla konuşturmak için yaptıkları

Annelerin OSB olan çocuklarını daha fazla konuşturmak için yaptıklarına ilişkin görüşleri incelendiğinde; büyük çoğunluğunun (5) konuşma tercihini çocuklara bıraktıkları ve ısrarcı olmadıkları görülmüştür. Annelerden A2, ‘Daha fazla konuşmak için baskı yapmıyorum, eee zaten konuşamıyor.’, A4, ‘Onunla konuşmaya çalışırım zaten canı isteyince kendi konuşuyor başka türlü konuşturamıyorum.’, A8, ‘Konuşmak istemediğinde zaten konuşmuyor ki o konuda o kazanıyor.’ ifadelerini belirtmişlerdir. Bu bulgudan farklı olarak 2 anne çocukları ile sürekli konuştuklarını belirtmişlerdir. Annelerden A1, ‘Devam etmek istediğimde anlatıp konuşmaya devam edicem.’, A5, ‘Bolca konuşmaya çalışırım.’ ifadeleri ile çocuklarının daha fazla konuşmasına yönelik olarak yaptıklarını belirtmişlerdir. Annelerden 1 tanesi A9, ‘Daha fazla konuşmak istediğinde genellikle şarkı söylüyorum, çünkü onun en sevdiği şey şarkı söylemek.’ çocuğunu daha fazla konuşturmak için sevdiği etkinlikleri planladığını belirtmiştir.

4. Tartışma

Bu araştırmada, annelerin OSB olan çocukları ile iletişim biçimleri anne görüşlerine dayalı olarak incelenmiştir. Araştırma bulguları; araştırmaya katılan OSB’li çocukların kendilerini jest, mimik ve sözel olarak ifade ettikleri, hemen hepsinin kendilerini ifade ederken zorlandıkları, ifade edemedikleri durumlarda çeşitli problem davranışlar sergiledikleri, OSB olan çocuğa sahip annelerin ise çocukları ile iletişim kurarken sözel ifadeler tercih ettikleri, çocukları ile iletişim kurarken çeşitli güçlükler yaşadıkları, kendi iletişimsel davranışlarını çocuklarının özelliklerine göre düzenledikleri ve çoğunlukla ev ortamında iletişim kurmayı tercih ettiklerini göstermiştir.

Araştırmanın ilk bulgusu ***çocukların kendilerini ifade biçimleridir.*** Bu temanın altında annelerin çocukların konuşarak, konuşarak ve işaretle, konuşmadan sadece jest ve mimiklerle kendilerini ifade ettikleri belirlenmiştir. Bu bulguya benzer olarak Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu ve Özkubat (2014) OSB’li çocukların iletişim esnasında yoğun olarak jest, mimik ve sesleri kullandıklarını belirlemiştir. Çalışma grubundaki annelerin çocuklarının yaşları 4-6 yaş arası olması ve OSB’li çocuklarda konuşmanın hiç gelişmemesi ve geç gelişmesi dikkate alındığında bu bulgu beklenen düzeyde bir bulgu olarak değerlendirilmiştir. Çocukların jest ve mimik kullanarak kendi ifade etmelerine ilişkin anne görüşleri incelendiğinde bu davranışların çoğunlukla stereotip hareketlere benzer nitelikler gösterdiği de düşünülmüştür. Bu da OSB li çocukların konuşma gelişmediği takdirde bu streatip davranışlarda artışın görülmesi bilgisiyle örtüşmektedir.

Araştırmanın ikinci bulgusunda ***çocukların kendilerini ifade etmedeki güçlükleri*** incelenmiştir. Annelerin tamamı çocuklarının kendilerini ifade ederken zorlandığını belirtmişlerdir. DSM-IV-TR’e (2000)’ bakıldığında *“iletişim sorunları”* OSB tanı kriterlerinden biridir. İletişim sorunları başlığı altında dil gelişiminde gecikme, karşılıklı konuşmada zorluk, sıra dışı ve yineleyici dil ve gelişimsel düzeye uygun olmayan oyun yer almaktadır. Araştırmaya katılan anneler çocuklarının kendilerini ifade etme, karşılıklı olarak konuşulanı anlama ve gramer olarak yetersiz kaldıklarını ifade

etmişlerdir. Bu bulgunun OSB'li çocukların temel karakteristik özelliklerini bir kez daha ortaya koyar nitelikte olduğu düşünülmüştür.

Araştırmanın üçüncü teması OSB'li çocukların **kendilerini ifade edemedikleri durumlarda sergiledikleri davranışlardır**. Bu tema altında annelerin görüşleri incelendiğinde çocuklarının iletişim kuramadıklarında; bağırma, yere atma, ağlama, kendisine ve etrafındakilere vurma gibi problem davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir. İletişimsel davranışlarda yaşanan sınırlılıklar, çocukların sosyal yaşamlarını, çevreye uyumlarını ve etkileşimlerini etkilemektedir. İletişim becerileri ile problem davranışlar arasındaki ilişki bilinmekte, iletişim kurmada yaşanan güçlüklerin problem davranışların öncüllerinden olabileceği düşünülmektedir. Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu (2000) normal ve zihinsel yetersizliğe sahip bebeklerin anneleri ile etkileşimlerini karşılıklı olarak inceledikleri çalışmalarında zihinsel yetersizliğe sahip çocukların etkileşim sürecinde sınırlılıklar yaşadıkları ve istenmedik davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca bu bulgu, Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu ve Özkubat (2014)' ün yaptıkları çalışma ile araştırmaya katılan OSB'li çocukların günlük yaşamlarını etkileyen problem davranış gösterdiklerini belirten bulguya benzerlik göstermektedir. Ek olarak anneler tarafından problem olarak nitelendirilen davranışların OSB'li çocukların kendilerini ifade edemedikleri durumlarda gerçekleşiyor olması bu davranışların OSB'li çocukların kendilerini ifade etme biçimleri olduğunu düşündürmektedir.

Annelerin iletişim biçimleri incelendiğinde tüm annelerin çocuklarıyla konuşarak iletişim kurdukları bulgularda görülmüştür. OSB çocukları konuşmasalar bile çocuklarıyla konuşmayı tercih etmeleri istendik bir etkileşim davranışı olarak değerlendirilmiştir. Annelerin iletişim sürecinde çocukları konuşmasa bile sözel dili kullandıkları ve kendi iletişimsel davranışlarını çocuklarının özelliklerine göre düzenlediklerini ifade ettikleri görülmüştür. Alanyazında yer alan çeşitli çalışmalar özel gereksinimli ve OSB'li çocuğa sahip annelerin çocukları ile etkileşimlerinde kendi davranışlarını çocuklarının özelliklerine göre düzenlediklerini göstermektedir (Freeman ve Kasari, 2013; Kim ve Mahoney, 2004; Marcovitch, Chiasson, Ushycky, Goldberg ve MacGregor, 1996; Töret, Özdemir ve Özkubat, 2015).

Annelerin, OSB'li çocuğa sahip annelerin çocukları ile iletişim kurarken yaşadıkları güçlükler **konuşulanı anlama** ve **çocuklarının dikkat eksikliği** başlıklarında ele alınmıştır. OSB'li çocukların karşılıklı etkileşim kurmada yaşadıkları güçlüklerle paralel olarak, konuşulanlara yeterli düzeyde tepki vermemeleri anneler tarafından konuşulanların anlaşılmasında yönünde değerlendirilmiştir. Bu durumun araştırmaya katılan annelerin OSB olan çocukları ile iletişim kurarken karşılıklı olarak konuşulanı anlama ve çocuklarının dikkat eksikliği konularında yaşadıkları güçlüklerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan anneler OSB olan çocukları ile çoğunlukla ev ortamında ve yalnızken iletişim kurmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Son olarak araştırmaya katılan annelerin çocuklarını daha fazla konuşturmak için ısrarcı olmadıkları ve konuşma tercihini çocuklarına bıraktıkları bulgulanmıştır. Bu bulgunun OSB'nin doğasında bulunan karşılıklı iletişimi başlatma ve sürdürmede yaşanan zorlukların OSB'li çocuk ve anne arasındaki karşılıklı etkileşim sürecini olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Genel olarak annelerin iletişim becerilerinde OSB ile ilgili olarak belirtilen özelliklere paralel yanıtlar verdikleri görülmektedir. Bu bulgu annelerin çocuklarını ve gelişimsel özelliklerini doğru değerlendirdiklerini düşündürmektedir. Ancak annelerin çocuklarının iletişim davranışlarını arttırmaya yönelik davranışlarının sınırlı olması onların OSB'li çocuklara iletişim becerilerinin kazandırılmasında kullanılan yöntemlere ilişkin bilgilerinin yetersiz olduğunu düşündürmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın sonuçlarında annelerin OSB'li çocuklarının iletişim davranışları hakkında alanyazında belirtilen özelliklere benzer değerlendirmelerde buldukları ancak çocukları ile kurdukları iletişimde sınırlılıklar yaşadıkları ve yeterli olmadıkları görülmüştür. Bu bilgi OSB'li çocuğa sahip anneler için hazırlanan aile eğitim programlarını ve OSB olan çocuklara iletişim becerilerinin kazandırılmasında kullanılan yöntemleri önemli kılmaktadır. Özellikle iletişim becerilerini geliştirmek amaçlı doğal öğretim tekniklerinin annelere kazandırılması, talep etme model olma, fırsat öğretimi gibi öğretim yöntemlerinin annelere kazandırılması gerekliliği bir kez daha ortaya konmuştur.

Araştırma bulguları göz önünde bulundurularak ileriki araştırmalarda; OSB'li çocuğa sahip annelere çocuklarının iletişim becerilerini destekleyecek doğal öğretim yöntemlerinin kazandırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (Fifth Edition)*. Arlington, VA, American Psychiatric Association.
- Arslan, E. (2013). *Otizimli Çocukların 0-2 Yaş Döneminde Gösterdikleri Belirtilere İlişkin Veli Görüşlerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Zirve Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Baykal, G. (2011). *Dil Gelişiminde Gecikme Gösteren Çocukların Annelerinin Çocuğa Yöneltilmiş Dil Kullanım Özelliklerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Brantlinger, E., Jimenez, R., Klingler, J., Pugach, M., & Richardson, V. (2005). Qualitative studies in special education. *Exceptional Children*, 71 (2), 195-207.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard University Press.
- Büyüktaşkapu, S. (2012). Annelerin özyeterlik algıları ile 1-3 yaş arasındaki çocuklarının gelişimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 18-30.
- Ceber, H. (1988). *Normal ve Zihinsel Engelli Bebeklerde Anne Bebek Etkileşiminin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Ceber-Bakkaloğlu, H. ve Sucuoğlu, B. (2000). Normal ve zihinsel engelli bebeklerde anne bebek etkileşiminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2 (4), 47-58.
- Ceyhun, A. T., Özdemir, S., Töret, G. ve Özkubat, U. (2015). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuk ve ebeveynlerinin, ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin normal gelişim gösteren çocuk ve ebeveynleri ile karşılaştırılması. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, 7 (2), 183 – 211.
- Cunningham, C. E., Reuler, E., Blackwell, J., & Deck, J. (1981). Behavioral and linguistic developments in the interactions of normal and retarded children with their mothers. *Child Development*, 52, 62-70.
- Diken, İ. H. (2009). Turkish mothers' self efficacy beliefs and styles of interactions with their children with language delays. *Early Child Development and Care*, 179 (4), 425-436.
- Diken, İ. H. ve Diken, Ö. (2008). Turkish mothers' verbal interaction practices and self-efficacy beliefs regarding their children with expressive language delay. *International Journal of Special Education*, 23 (3), 110-117.
- Diken, İ. H. (2012). An exploration of interactional behaviors of Turkish mothers and their children with special needs: implications for early intervention practices. *Education and Science*, 37 (163), 297-309.
- Diken, Ö., & Mahoney, G. (2013). Interactions between Turkish mothers and preschool children with autism. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 51 (3), 190-200. doi: 10.1352/1934-9556-51.3.190
- Diken, Ö., Topbaş, S. ve Diken, İ. H. (2009). Ebeveyn davranışını değerlendirme ölçeği (EDDÖ) ile çocuk davranışını değerlendirme ölçeği (ÇDDÖ)'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*, 10 (2) 41-60.
- Doğan, Y., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu, Ö., Töret, G., Özkubat, U. ve Ceyhun-Duman, A. T. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocuklarda anne-çocuk etkileşiminin karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Özel Eğitim Dergisi*, 17(1), 79-94.

- Aktaş, B., & Çifci Tekinarslan, İ. (2017). Annelerin otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarıyla kurdukları iletişim biçimlerine ilişkin görüşleri. *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1848-1860. doi:10.14687/jhs.v14i2.4361
- Doussard-Roosevelt, J. A., Joe, C. M., Bazhenova, O. V., & Porges, S. W. (2003). Mother-child interaction in autistic and nonautistic children: Characteristics of maternal approach behaviors and child social responses. *Development and Psychopathology*, 15 (2), 277-295.
- Erdoğan, S., Şimşek-Bekir, H. ve Erdoğan-Aras, A. S. (2005). Alt sosyoekonomik bölgelerde ana sınıfına devam eden 5-6 yaş grubundaki çocukların dil gelişim düzeylerine bazı faktörlerin etkisinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (1), 231-246.
- Fewell, R. R., & Deutscher, B. (2002). Contributions of receptive vocabulary and maternal style: variables to later verbal ability and reading in low-birth weight children. *Topics in Early Childhood Special Education*, 22 (4), 181-190.
- Fewell, R. R., & Deutscher, B. (2004). Contributions of early language and maternal facilitation variables to later language and reading abilities. *Journal of Early Intervention*, 26 (2), 132-145.
- Freeman, S., & Kasari, C. (2013). Parent-child interactions in autism: characteristics of play. *Autism*, 17 (2), 147-161. doi: 10.1177/1362361312469269
- Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Nervous Child*, 2, 217-250.
- Karst, J. S., & Vaughan Van Hecke, A. (2012). Parent and family impact of autism spectrum disorders: a review and proposed model for intervention evaluation. *Clin Child Fam Psychol Rev.*, 15, 247-277. doi: 10.1007/s10567-012-0119-6
- Kim, j. M., & Mahoney, G. (2004). The effects of mother's style of interaction on children's engagement: implications for using responsive interventions with parents. *Topics in Early Childhood Special Education*, 24 (1), 31-38.
- Küçüker, S., Ceber-Bakkaloğlu, H. ve Sucuoğlu, B. (2001). Erken eğitim programına katılan gelişimsel geriliği olan çocuklar ve anne - babalarının etkileşim davranışlarındaki değişimin incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 3 (1), 61-71.
- Mahoney, G., & Powell, A. (1988). Modifying parent-child interaction: enhancing the development of handicapped children. *The Journal of Special Education*, 22(1), 82-96.
- Mahoney, G., & Robenalt, K. (1986). A comparison of conversational patterns between mothers and their down syndrome and normal infants. *Journal of the Division for Early Childhood*, 10 (2), 172-180.
- Mahoney, G., Powell, A., & Finger, I. (1986). The maternal behavior rating scale. *Topics In Early Childhood Special Education*, 6 (2), 44-56.
- Marcovitch, S., Chiasson, L., Ushycky, I., Goldberg, S., & MacGregor, D. (1996). Maternal communication style with developmentally delayed preschoolers. *Journal of Children's Communication Development*, 17 (2), 23-30.
- Meirsschaut, M., Roeyers, H., & Warreyn, P. (2010). The social interactive behaviour of young children with autism spectrum disorder and their mothers. *Autism*, 1 (22), 3539-3613. doi:10.1177/1362361309353911.
- Paavola, L. (2006). *Maternal Sensitive Responsiveness, Characteristics and Relations To Child Early Communicative and Linguistic Development*. Oulu University Press, Oulu.
- Patterson, S. Y., Elder, L., Gulsrud, A., & Kasari, C. (2014). The association between parental interaction style and children's joint engagement in families with toddlers with autism. *Autism*, Vol. 1(5), 511-518.
- Rosenberg, M. S., Westling, D. L., & Mckelsey, J. (2008). *Special education for today's teachers an introduction*. New Jersey, Ohio: Pearson.
- Scott, M. A. (2008). *Assessing the effects of parent-child interactions on child communication skills*. (Yüksek Lisans Tezi, Iowa State University, Ames, Iowa).
- Tekin-İftar, E. ve Kutlu, M. (2012). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların aileleri: Aileleri anlama ve işbirliği kurma. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri içinde* (s.523-554). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Töret, G., Özdemir, S. ve Özkubat, U. (2015). Ciddi düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ile annelerinin ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin ebeveyn ve çocuk davranışları açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*, 16 (1), 1-22.
- Töret, G., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu, Ö. ve Özkubat, U. (2014). Otizmlili çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşam özellikleri, günlük oyun etkileşimleri, problem davranışlar ve iletişim stillerine ilişkin görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15 (1), 1-44.

- Töret, G., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu, Ö. ve Özkubat, U. (2014). Otizmlı çocuğa sahip olan ebeveynlerin görüşleri: otizm tanımlamaları ve otizmin nedenleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*, 15 (1), 1-14.
- Turan, F. (2012). Normal ve özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarının dil edinimine ilişkin görüşleri ile çocuklarıyla etkileşim biçimlerinin karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 37 (166), 289-302.
- Üstüner-Top, F. (2009). Otistik çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları sorunlar ile ruhsal durumlarının değerlendirilmesi: niteliksel araştırma. *Çocuk Dergisi* 9 (1), 34-42.
- Wan, M. W., Green, J., Elsabbagh, M., Johnson, M., Charman, T., & Plummer, F. (2012). Parent–infant interaction in infant siblings at risk of autism. *Research in Developmental Disabilities*, 33, 924-932.
- Westerlund, M., & Lagerberg, D. (2008). Expressive vocabulary in 18-month-old children İn relation to demographic factors, mother and child characteristics, communication style and shared reading. *Child: Care, Healthand Development*, 34 (2), 257-266.
- Yalçın, H. (2013). Anne-çocuk iletişimi eğitiminin etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 179-194.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 155-185.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 12. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 76-87.

Extended English Abstract

1. Introduction

Children have their first interactive experiences with their mothers (Ceber, 1998; Töret, Özdemir and Özkubat, 2015). Mother and the child mutually determine the quality of this interaction (Diken, Topbaş and Diken, 2009; Diken, 2012). Recognizing their mothers in early periods, responding to them, using mimics and gestures and providing responses to stimuli in the environment affect mothers' responses and behaviors. When children are under the risk of having developmental disorders or deficiencies, mothers' interactions with their babies may differentiate (Ceber-Bakkaloğlu and Sucuoğlu, 2000; Turan, 2012). Compared with the mothers of children with normal developmental patterns, mothers of children with special needs are found in studies to display the following behaviors less: initiating interactions, continuing interactions, playing interactive games, being responsive and sensitive, using verbal compliments, responding, selecting toys that are appropriate to the interests of the child, taking turns, expanding and modeling. These mothers are found to be more unresponsive and insistent, to provide negative responses and guide their children more (Cunningham, Reular, Blackwell and Deck, 1981; Mahoney ve Robenalt, 1986; Ceber, 1998; Ceber-Bakkaloğlu and Sucuoğlu, 2000; Kim and Mahoney, 2004; Diken, 2009; Baykal, 2011). It was also identified that the type and degree of disorders and the age of the child also affect mother-child interactions (Mahoney, Powell and Finger, 1986).

When the studies conducted with the families of children with *autism spectrum* disorders (ASD) are investigated, it was identified that these families have shorter periods of interactive plays with their children while the quality of play interactions children have on their own is substantially low (Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu and Özkubat, 2014), these families are less effective in continuing interactions and having their children participate in the activity (Ceyhun, Özdemir, Töret and Özkubat, 2015), mothers generally provide guidance during interactions, provide more directives/instructions and more physical contact (Doussard-Roosevelt, Joe, Bazhenova and Porges, 2003; Freeman and Kasari, 2013; Doğan et al., 2016), these families have lower levels of emotional expressiveness and responsive interactions (Diken, 2012; Töret, Özdemir and Özkubat, 2015), experience less enjoyment from activities and use more verbal reinforcers (Diken,2009; Ceyhun, Özdemir, Töret and Özkubat, 2015).

Several studies that focus on children with ASD and their families have been conducted in Turkey (Diken, 2009; 2012; Diken and Mahoney, 2013, Töret, Özdemir and Özkubat, 2015, Ceyhun, Özdemir, Töret and Özkubat, 2015; Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu and Özkubat, 2014; Töret, Özdemir, Selimoğlu and Özkubat, 2014). Among these studies, only one research studied mothers' views on the communication skills of their children with ASD (Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu and

Özkubat, 2014). It is crucial to identify the quality of communicative behaviors between children with ASD and their mothers during early childhood period which is indicative of developmental behaviors and in which the most intense interactions with the environment occur. It is believed that the results of the present study conducted to determine the strong and weak aspects of the interaction process between mothers and their children with ASD will guide family-centered interventions that require family participation and hence the implementation of the study is significant.

1.1. Purpose

Main purpose of this study was to identify communication styles of mothers of children with ASD based on mothers' views.

2. Method

2.1. Research Model

Phenomenology design, a qualitative research model was used in the study. Research data were collected by obtaining information regarding demographic aspects and by using a 15-item semi-structured interview form designed to identify views of mothers with children with ASD on their communication styles with their children. 9 mothers with children with ASD between the ages of 4-6 participated in the study.

2.2. Data Analysis:

During content analysis, data were first conceptualized and logically organized based on emerging concepts and lastly the themes that explained data were identified (Yıldırım and Şimşek, 2000).

3. Findings

Research findings show that children with ASD usually express themselves with the help of gestures, mimics and signs and symbols and that their expressive language skills are limited. It was also found that children with ASD who participated in the study were not able to talk properly while expressing themselves and had difficulties in grammar and fluency. It was also identified that when children with ASD in the study were not able to express themselves, they displayed problem behaviors.

It was determined in the study that mothers of children with ASD communicated with their children through talking even though they were not understood by their children and both mothers and children had difficulties in comprehending what is said whereas mothers had problems in drawing the attention of their children. Mothers of children with ASD were found to regulate their communicative behaviors based on the characteristics of their children, they generally communicated with their children in home environments, left the preference of speech to their children and were not insistent.

4. Discussion, Result and Suggestions

This study investigated communication style of mothers with their children with ASD based on mothers' views. Research findings presented that children with ASD in the study expressed themselves verbally and by using gestures and mimics; that almost all of them had difficulties in expressing themselves and displayed various problem behaviors when they were not able to do so; that mothers preferred verbal expressions during communication, had problems in communication, regulated their communicative behaviors based on the characteristics of their children and they generally preferred to communicate in home environments. Similarly, several studies in literature also show that children with ASD have difficulties in expressing themselves and display problem behaviours when that happens (Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu and Özkubat; 2014), mothers of children with ASD prefer verbal expressions when communicating with their children and regulate their communicative behaviours based on their the qualities of their children (Marcovitch, Chiasson, Ushycky, Goldberg and MacGregor, 1996; Kim and Mahoney, 2004; Freeman and Kasari, 2013; Töret, Özdemir and Özkubat, 2015).

Results of this study show that mothers were not competent in communicating with their children with ASD. Once again, findings reflect the need for having mothers obtain natural training methods such as incidental teaching and modelling to ameliorate communication skills. Future studies may focus on the acquisition of natural teaching methods by these mothers that will support their children's communicative skills.